

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากวิกฤติการณ์ปัญหาทางเศรษฐกิจ โรคระบาดจากไวรัสโคโรนา และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโดยการกระทำจากธรรมชาติและมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนทั้งด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ กระบวนการคิด และการขาดการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สถานการณ์ดังกล่าวจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจากระดับบุคคลและครอบครัว ระดับชุมชน และกลายเป็นปัญหาระดับชาติ จนทำให้ประชาชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญในพัฒนาประเทศด้อยประสิทธิภาพลงจนทำให้ประเทศมีการพัฒนาช้าลงกว่านานาประเทศ ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น อาจมาจากการที่ชุมชนขาดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการปัญหาต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยตนเอง ดังนั้นควรมีการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในมิติต่างๆ ได้แก่ เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน จะต้องอาศัยการมีภาวะผู้นำของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในระดับของหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และระดับชุมชน ในการบริหารจัดการและใช้อำนาจไปทางที่ถูกต้อง เพื่อหนุนเสริมให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจ และความร่วมมือให้เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลหรือประชาชนทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งนี้การพัฒนาทบทางภาวะผู้นำอันพึงประสงค์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหา บริบททางสังคม และเพื่อแก้ไขปัญหาและสนองตอบความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ คลอบคลุมทั้งในประเด็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การจัดระเบียบชุมชน สังคม การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น (เกศสุตา โภคานิตย์ และกัฬหาญศ, 2559)

ชุมชนเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย ได้รับผลกระทบคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จากปัญหาขยะมูลฝอย (ตริยากานต์ พรหมคำ, 2563) และปัญหาการขาดแคลนน้ำประปา (สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์, 2562) รวมทั้งปัญหาที่ส่งเคราะห์ได้จากแผนพัฒนาชุมชนปี 2561 – 2565 ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล องค์การบริหารส่วนตำบลวังชมพู และองค์การบริหารส่วนตำบลนาป่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยเช่นเดียวกัน พบว่ามีปัญหาสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรขาดแคลนเครื่องมือ/อุปกรณ์ในการเพาะปลูกที่ทันสมัย และขาดความรู้และทักษะด้านการตลาด กลุ่มอาชีพในชุมชนบางกลุ่มไม่เข้มแข็งพอ โดยขาดการวางแผนการตลาด และขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ผู้บริโภคยุคใหม่ (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล,

2560) (องค์การบริหารส่วนตำบลวังชมภู, 2560) (องค์การบริหารส่วนตำบลนาป่า, 2560) จากปัญหาดังกล่าวมานี้ จะคลี่คลายลงได้ หากผู้บริหารของอบต. ใช้ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับการสื่อสารและสร้างความร่วมมือกับภาคประชาชนในการสร้างวัฒนธรรมในการใช้องค์ความรู้ นวัตกรรม และภูมิปัญญาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยจะวัดได้จากการที่ชุมชนพึ่งตนเองได้ ชุมชนเกื้อกูลกัน และเกิดการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (ซีนฤทัย และคณะ, 2554)

การวิจัยนี้ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลและนำเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน ตามแนวคิดของ House, R. J. (1971) แบ่งออกได้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การสั่งการ (Directive) การสนับสนุนส่งเสริม (Supportive) การสร้างการมีส่วนร่วม (Participative) และการมุ่งเน้นความสำเร็จ (Achievement oriented) บุคลากรกับกรอบแนวคิดการพัฒนาวัฒนธรรมนวัตกรรม (Innovative culture) ที่สนับสนุนให้บุคลากรภายในอบต. และประชาชนในชุมชนเกิดแนวคิดในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ในรูปของผลิตภัณฑ์ และกระบวนการที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นขององค์กร (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2562) รวมทั้งการมอบความรับผิดชอบให้พนักงานทุกระดับพยายามใช้นวัตกรรมในการทำงานประจำวัน (Bolton, 2013) การสร้างค่านิยมให้พนักงานเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม มีการกำหนดเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ขององค์กรร่วมกัน และการสร้างความเข้าใจอย่างเปิดกว้างกับผู้ที่มีทัศนคติต่อต้านนวัตกรรม (Ceausu et.al, 2017) ซึ่งกรอบการศึกษาและพัฒนานี้จะนำไปสู่การได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวได้ตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งสามารถใช้นวัตกรรมกระบวนการและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์สร้างอาชีพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพการมีภาวะผู้นำในการดำเนินการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และองค์ประกอบของบทบาทภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อประเมินคุณภาพของรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์

คำถามของการวิจัย

สถานภาพการมีภาวะผู้นำในการดำเนินการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอย่างไรบ้าง

สมมติฐานการวิจัย

1. บทบาทภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรม
2. องค์ประกอบของบทบาทภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ มี 4 ด้าน
3. คุณภาพของรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในระดับมาก

ขอบเขตการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยเพื่อสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในงานวิจัยนี้ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนทั้งหมด 45,818 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2562) และนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์และพัฒนาสังคม

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้รวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาสถานภาพการมีภาวะผู้นำในการดำเนินการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล คือ นายก และรองนายก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล องค์การบริหารส่วนตำบลวังชมภู และองค์การบริหารส่วนตำบลนาป่า อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ แห่งละ 3 คน รวมจำนวนทั้งหมด 9 คน โดยทำการเลือกแบบเจาะจงจากองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีการดำเนินโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรมในชุมชนที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาชุมชนปี 2561 – 2565

1.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ และองค์ประกอบของบทบาทภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรม คือ ประชาชนในตำบลท่าพล ตำบลวังชมภู และ

ตำบลนาป่า อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) จำนวนทั้งหมด 397 คน โดยทำการสุ่มแบบสะดวก

1.2.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ประเมินคุณภาพของรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ คือ นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์และพัฒนาสังคมในสถาบันการศึกษา และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 5 คน โดยทำการเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีประสบการณ์ทำงานวิจัยและการให้บริการวิชาการสู่ชุมชน จำนวนไม่ต่ำกว่า 5 โครงการ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหาและตัวแปร

2.1 เนื้อหาของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาและรวบรวมข้อมูลตามกรอบเนื้อหาของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จำแนกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1.1 การศึกษาสถานภาพการมีภาวะผู้นำในการดำเนินการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับนายก และรองนายก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล องค์การบริหารส่วนตำบลวังชมภู และองค์การบริหารส่วนตำบลนาป่า อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ตามคุณลักษณะภาวะผู้นำ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการสั่งการ 2) ด้านการสนับสนุนส่งเสริม 3) ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม และ 4) ด้านการมุ่งเน้นความสำเร็จ (House, R. J, 1971)

2.1.2 การศึกษาความสัมพันธ์และองค์ประกอบของบทบาทภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลกับประชาชนในตำบลท่าพล ตำบลวังชมภู และตำบลนาป่า อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ระดับภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมของผู้บริหารอบต. โดยสามารถจำแนกเนื้อหาการรวบรวมข้อมูลตามกรอบแนวคิดวัฒนธรรมองค์กร 4 ด้าน ของ Denison (1990) และกระบวนการสร้างนวัตกรรม 4 ด้านของ Weise and Legrand (2011) เพื่อสร้างกรอบคำถามในการรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างความผูกพันในการพัฒนานวัตกรรม 2) การส่งเสริมให้เกิดการปรับตัวต่อการพัฒนานวัตกรรม 3) การส่งเสริมการใช้นวัตกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ และ 4) การมีวิสัยทัศน์และภารกิจที่เหมาะสมต่อการพัฒนานวัตกรรม และประสิทธิภาพการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมของผู้บริหารอบต. ตามกรอบของ Joint Committee on Standard for Educational Evaluation (1994) แบ่งออกได้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความเป็นประโยชน์ ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม และใช้ได้อย่างแพร่หลาย 2) ด้านความเป็นไปได้ ประชาชนสามารถใช้นวัตกรรมได้โดยไม่ขัดต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม และมีความเป็นไปได้ที่จะริเริ่มคิดวิธีการเพื่อแก้ปัญหาเล็กๆ ได้เอง 3) ด้านความเหมาะสม ประชาชนสามารถใช้

นวัตกรรมได้อย่างเหมาะสมกับปัญหาและความต้องการ และ 4) ด้านความถูกต้อง ประชาชนสามารถนำนวัตกรรม ไปใช้พัฒนาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างถูกต้อง และได้ผลลัพธ์ที่ถูกต้อง

2.1.3 การประเมินคุณภาพของรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์และพัฒนาสังคมในสถาบันการศึกษา และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเมินคุณภาพของรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ กำหนดคำถามตามกรอบแนวคิดมาตรฐานในการตรวจสอบคุณภาพตามแนวคิดของ Joint Committee on Standard for Educational Evaluation (1994) แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ 2) ความเป็นไปได้ของรูปแบบ 3) ความเหมาะสมของรูปแบบ และ 4) ความถูกต้องของรูปแบบ

2.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

2.2.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้คำสัมภาษณ์/ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และพื้นที่ที่อาศัยอยู่ และ 2) ประเภทนวัตกรรมที่มีการพัฒนา/ใช้ประโยชน์ในชุมชน

2.2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ 1) รูปแบบและองค์ประกอบของบทบาทภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรม และ 2) คุณภาพของรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรม

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล องค์การบริหารส่วนตำบลวังชมพู และองค์การบริหารส่วนตำบลนาป่า อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย รวมระยะเวลา 12 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2564 ถึง วันที่ 30 เดือนกันยายน พ.ศ.2565

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์

2. ได้ทราบถึงรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์

3. ได้ทราบผลประเมินรูปแบบการพัฒนาบทบาทภาวะผู้นำในการสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ภาวะผู้นำ** หมายถึง บุคลิกภาพพิเศษหลายอย่างในตัวผู้นำ ที่สามารถที่จะบังคับบัญชาผู้อื่นได้ โดยอาศัยอำนาจหน้าที่จากตำแหน่งและอำนาจบารมีที่ได้จากตัวของเขาเองเป็นเครื่องมือ และสามารถจะสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความเชื่อถ้อยยอมรับหรือยอมรับในตัวของเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพลักษณะของความเป็นผู้นำ ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่ม การตัดสินใจ เป็นต้น เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของกลุ่มหรือขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล (วิเชียร วิทยอุดม, 2559)

2. **วัฒนธรรมนวัตกรรม** หมายถึง วัฒนธรรมที่สนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งใหม่หรือนวัตกรรม ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของผลิตภัณฑ์ กระบวนการ หรือรูปแบบธุรกิจใหม่ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสิ่งใหม่นี้อาจยังไม่มีมาก่อน หรือเป็นสิ่งที่มีการทำแล้ว แต่องค์กรยังไม่เคยทำการส่งเสริมวัฒนธรรมนวัตกรรมจึงเป็นการสร้างบรรยากาศให้บุคลากรภายในองค์กรทุกระดับ กล้าที่จะคิดนอกกรอบ กล้าทดลองทำสิ่งใหม่ๆ และมีความสนใจใฝ่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร (พัชรพรรณ สุทธิรักษ์, 2562)

3. **การพัฒนาชุมชน** หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้าน และชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2527)

4. **องค์การบริหารส่วนตำบล** หมายถึง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง มีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยที่อบต. มีความสำคัญต่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ชนบท (ชำนาญ จันทร์เรือง, 2564)